

INDICATOR : INVASIEVE UITHEEMSE SOORTEN

THEMA : BIODIVERSITEIT

1. BELANG VAN DE INDICATOR EN ELEMENTEN VOOR INTERPRETATIE

Vraag achter de indicator :

Exotische soorten zijn door het toedoen van de mens bewust of onbewust in onze omgeving terechtgekomen. De meeste van deze soorten vormen geen probleem maar ongeveer 1 op de 1000 slaagt erin vaste voet te zetten in onze contreien. Deze soorten kunnen dan ook ernstige schade berokkenen aan mens en milieu, en een negatieve invloed hebben op de biodiversiteit. In de eerste plaats gaan de invasieve soorten de competitie aan met inheemse soorten, en slagen ze er soms in de inheemse soorten weg te concurreren. Een voorbeeld hiervan is het Veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje, dat onze inheemse soorten lieveheersbeestjes aan het wegconcurreren is. Zomerganzen grazen bepaalde vegetaties en de hiermee gepaarde habitats kapot. Rietvegetaties bijvoorbeeld en soorten die afhankelijk zijn van riet, lijden hieronder. Bovendien zorgen ze voor eutrofiëring zowel in graslanden als in oppervlaktewaters. Daarnaast hebben ze ook een sociale impact (uitwerpselen hebben een negatieve visuele impact en dragen ziektes over) en een economische impact (consumptie van landbouwgewassen en gevaar voor het vliegverkeer). In het licht hiervan is het belangrijk te weten welke invasieve exoten aanwezig zijn en in hoeverre ze ingeburgerd zijn.

Context van de indicator :

Het bestrijden van invasieve soorten en het voorkomen van de introductie van invasieve soorten is een wettelijke verplichting. Wereldwijd werd in het internationale Biodiversiteitsverdrag overeengekomen dat een invasieve soort zo snel als mogelijk moet worden aangepakt. Hierbij wordt nadruk gelegd op preventie: "voorkomen is namelijk goedkoper dan genezen". Daarnaast is ook het elimineren van invasieve soorten belangrijk. De Europese Unie heeft de principes van het internationale Biodiversiteitsverdrag uitgewerkt in de conventie van Bern en werkt momenteel een strategie uit voor de aanpak van exoten in de lidstaten. Op 1 januari 2015 is ten andere een verordening over de invasieve uitheemse soorten in werking getreden (verordening 1143/2014). Die streeft naar een globale aanpak van deze problematiek met het oog op het beschermen van de lokale biodiversiteit en de ecosystemische diensten en om tevens de economische impact en de effecten voor de volksgezondheid tot een minimum te herleiden. Deze verordening voorziet 3 soorten maatregelen die berusten op een hiërarchische aanpak : preventie, vroegtijdige detectie en snelle uitroeiing evenals beheer. Hij voorziet ook het opstellen van een lijst van invasieve soorten die zorgwekkend zijn op het niveau van de Europese Unie.

Om de biodiversiteit te vrijwaren heeft België zijn nationale Biodiversiteits-strategie 2006-2016 opgesteld. In dit nationaal kader werden de voorziene doelstellingen en acties verdeeld over de federale en de 3 gewestelijke machtsniveaus, rekening houdend met de autonomie en de verdeling van de bevoegdheden. De Federale regering is bevoegd voor de regulering van invoer, doorvoer, uitvoer en bezit dat rechtstreeks voortvloeit uit invoer. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is bevoegd voor de regulering van bezit, handel, monitoring, beheersing en terugdringen van

exoten. In het kader van de bescherming van gebieden en soorten volgens de ordonnantie van 1 maart 2012 betreffende het natuurbehoud, is een lijst van de te bestrijden soorten vermeld in bijlage (tabel IV).

Het opstellen van een Verslag over de Staat van het Leefmilieu is wettelijk verplicht sinds 1992. Momenteel vloeit deze verplichting voort uit de ordonnantie van 18 maart 2004 inzake toegang tot milieu-informatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze ordonnantie is een omzetting van de richtlijn 2003/4/EEG van het Europees Parlement en de Raad van 28 januari 2003. Onder milieu-informatie wordt onder andere verstaan de toestand van elementen van het milieu, zoals landschap en natuurgebieden, met inbegrip van de biologische diversiteit en haar componenten (art. 3.2.a). Invasieve exoten hebben een significante invloed op de toestand van het leefmilieu en kunnen als indicator gebruikt worden.

Te bereiken kwantitatieve doelstellingen en, desgevallend, statuut van de streefdoelen :

De exotenproblematiek is een complex probleem dat slechts kan opgelost worden door nationale en zelfs internationale samenwerking. Enerzijds kan het probleem veroorzaakt worden binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zelf, waarbij exotische soorten al dan niet bewust worden ingevoerd en vrijgelaten. Anderzijds zijn er soorten die zich reeds vestigden in andere regio's en zich verspreiden naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De bedoeling van deze indicator is het in kaart brengen van de kwalitatieve omvang (welke soorten) van de huidige problematiek een overzicht geven van de acties die het Gewest ondernomen heeft en een blik werpen op de nabije toekomst. De indicator houdt zich niet bezig met de kwantitatieve omvang van de problematiek aangezien het inschatten van populatiegroottes van alle soorten te duur en tijdrovend is.

Andere commentaren :

Geen

2. METHODOLOGISCHE FUNDERINGEN

De definitie, criteria en lijst van invasieve soorten zijn dezelfde als deze die gebruikt worden door het Belgian Forum on Invasive Species (BFIS). Het BFIS is een informele structuur en onderdeel van het Belgian Biodiversity Platform, waarin wetenschappers zitten die geïnteresseerd zijn in invasieve soorten. Interdisciplinaire samenwerking en uitwisseling van gegevens worden hierbij aangemoedigd om maatregelen te ontwikkelen die de gevolgen van het invasief karakter van exotische soorten voorkomen of beperken. Het BFIS is daarnaast verantwoordelijk voor het opstellen en bijhouden van de referentielijst van invasieve soorten.

Het BFIS is een nationale afdeling van het IUCN Invasive Species Specialist Group. Het ondersteunt de activiteiten van de Belgische Contactgroep over invasieve exoten.

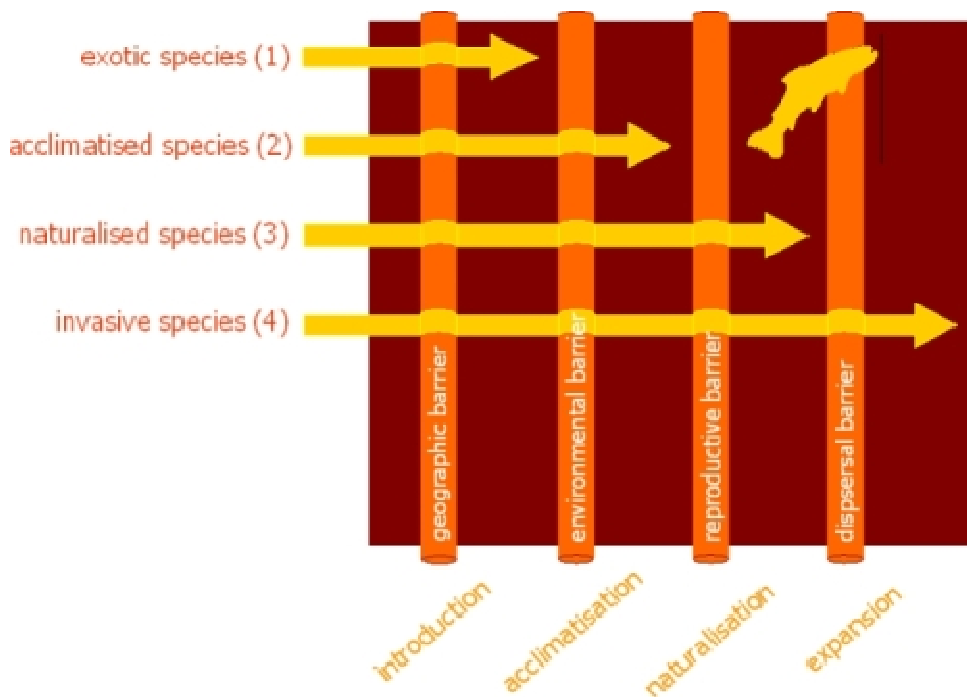
Wat zijn invasieve soorten?

Hoewel invasieve exoten op verschillende manieren gedefinieerd worden, komen vier criteria steeds terug: het oorspronkelijk verspreidingsgebied van de soort, de mogelijkheid om zich in het wild te reproduceren, de ruimtelijke verspreiding en de impact op het milieu. Het BFIS aanvaardt definities die gebaseerd zijn op de barriëtheorie van David Richardson et al. (2000) (figuur 1).

Figuur 1. Exoten moeten 4 barrières overwinnen om invasief te worden: de geografische barrière, zich aanpassen aan het nieuwe milieu, zich kunnen voortplanten en verspreiden

Bron : Branquart E. 2015 (aanpassing van Richardson et al., 2000)

De term exoot verwijst naar een organisme waarvan het voorkomen in een bepaalde regio te wijten is aan de al dan niet gewenste introductie door de mens. De natuurlijke uitbreiding van het areaal of de uitbreiding ten gevolge van een klimaatwijziging vallen niet onder deze definitie.

Een exoot is invasief wanneer hij erin slaagt zich eerst te acclimatiseren aan zijn nieuwe leefomgeving, zich dan kan voortplanten om uiteindelijk zich wijd te verspreiden. Er wordt niet gesproken over de schade die de exoot berokkent aan inheemse soorten.

De Harmonia-lijst

Harmonia is een databank met informatie over exoten die na het jaar 1500 op het Belgisch grondgebied of in nabije gebieden werden geïntroduceerd. Deze databank bevat een soortenlijst van:

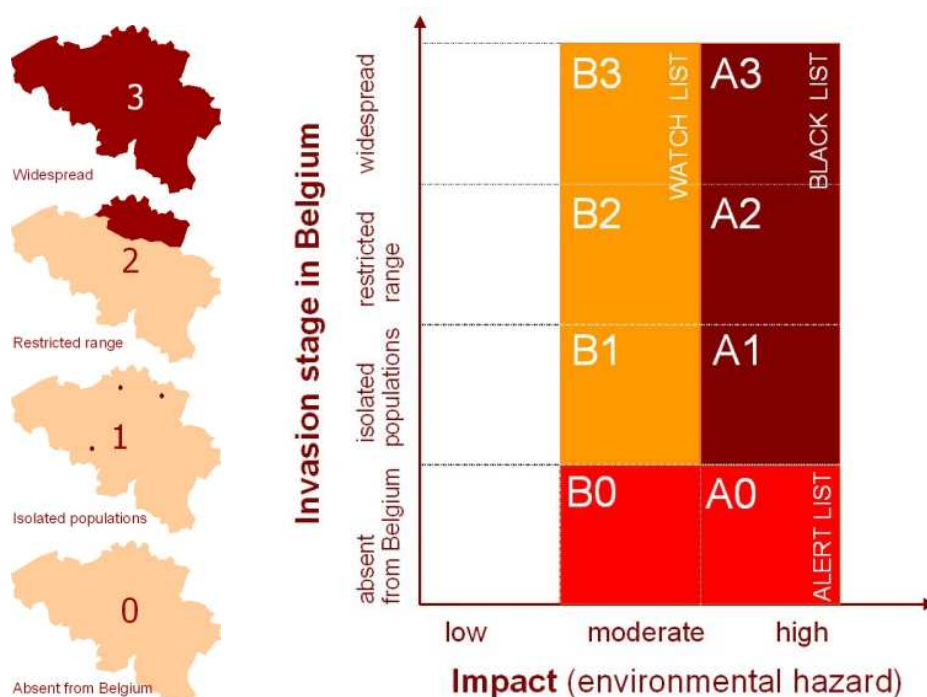
- alle exoten die er minstens in geslaagd zijn zich voort te planten op Belgisch grondgebied
- alle invasieve exoten in gebieden nabij het Belgisch grondgebied.

De problematiek van invasieve soorten is dynamisch. Er worden regelmatig nieuwe soorten toegevoegd aan de Harmonia-lijst. Alvorens te worden toegelaten, worden deze eerst door de wetenschappers van het BFIS afgetoetst volgens een bepaald protocol. Dat is de reden waarom het beter is de Harmonia-lijst te gebruiken, dan tabel IV uit de ordonnantie van 1 maart 2012 betreffende het natuurbehoud.

De Harmonia-lijst bevat 3 lijsten : de zwarte lijst, de bewakingslijst en de alarmlijst. De zwarte lijst bevat de in België voorkomende invasieve exoten met een hoge impact op het leefmilieu. De bewakingslijst bevat de in België voorkomende invasieve exoten met een matige impact op het leefmilieu. De soorten van beide lijsten kunnen zowel wijdverspreid voorkomen, als in een beperkt gebied of geïsoleerd. De alarmlijst bevat alle invasieve soorten die nog niet in België zijn waargenomen, maar wel in gebieden nabij België. Ze kunnen zowel op de zwarte lijst als de bewakingslijst voorkomen. Figuur 2 geeft de definitie van de drie lijsten weer naargelang het invasiestadium en de impact van de soorten op het milieu. De zwarte lijst en de bewakingslijst worden naargelang het invasiestadium nog eens ingedeeld in 3 subcategorieën.

Figuur 2. Visuele weergave van de definitie van de zwarte lijst, bewakingslijst en alarmlijst op basis van het invasiestadium en de milieu-impact van de soorten

Bron : Belgian Forum on Invasive species

Definitie van de indicator :

De indicator telt per taxonomische groep het aantal invasieve exotische soorten dat in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in een bepaalde periode werd waargenomen, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de soorten van de zwarte lijst en deze van de bewakingslijst. Een aanvullende, soortgelijke indicator heeft betrekking op de soorten van de alarmlijst toegepast op het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Berekeningswijze en aangewende gegevens :

Brusselse lijst van invasieve soorten

De aanwezigheid van een soort van de Harmonia-lijst wordt in de eerste plaats via onze eigen databank biodiv (of bbd) vastgesteld. Indien deze databank nog niet is geüpdatet met de waarnemingen van de laatste jaren van de portaal-site www.bru.waarnemingen.be (voorkeur om deze site te gebruiken in plaats van de site www.waarnemingen.be) wordt voor de Harmonia-soorten die nog niet zijn vastgesteld een controle gedaan met deze portaal-site (zoekopdracht op basis van de naam van de soort / begin en einddatum).

Betrouwbare informatie via andere databanken, studies of rapporten wordt niet uitgesloten. Een soort van de zwarte lijst en de bewakingslijst (zie Harmonia-lijst) worden als gevestigd beschouwd bij één waarneming. Er worden enkel waarnemingen gebruikt van de jaren waarop het syntheserapport slaat. Er wordt telkens een vergelijking gemaakt met de vorige lijst en met de totale Belgische lijst. Ook soorten van de Belgische alarmlijst kunnen op de Brusselse zwarte lijst of bewakingslijst terechtkomen (in het geval dat de soort in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd geobserveerd).

Twee jaar na de einddatum van de periode waarop het vorig rapport slaat, wordt een overzicht gemaakt van alle invasieve soorten die werden waargenomen in de

periode waarop het volgende rapport slaat. Voor alle soorten, die niet opnieuw zijn waargenomen, zou het zeer nuttig zijn om te controleren of deze nog aanwezig zijn op één van de bekende plaatsen. De afdeling Groene ruimten, departement Biodiversiteit is verantwoordelijk voor het verzamelen van deze data.

Alarmlijst

De alarmlijst wordt gevormd door de soorten van de alarmlijst van het BFIS (met uitzondering van de toch waargenomen soorten van de Belgische alarmlijst) en alle soorten van de zwarte lijst en de bewakingslijst van het BFIS die niet recentelijk zijn waargenomen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Arbitrair kunnen exoten die opduiken in Vlaams- en Waals-Brabant en waarvan een vermoeden bestaat dat ze invasief zijn ook aan de alarmlijst toegevoegd worden door de afdeling Groene ruimten, departement Biodiversiteit. Deze alarmlijst kan bovendien gebruikt worden om terreinbeheerders in te lichten en kennis te laten maken met de soorten.

Naast de actualisatie van de lijst kan de verspreiding van soortenfiches bij de verschillende mensen op het terrein zeer nuttig zijn. In deze soortenfiches gaat de aandacht vooral naar hoe de soort in het veld herkend kan worden en welke maatregelen genomen moeten worden om deze te verwijderen uit het milieu.

Eenheid :

Geen. Het aantal soorten wordt geteld.

Bron van de aangewende gegevens:

www.bru.waarnemingen.be en waarnemingen georganiseerd door het Leefmilieu Brussel.

Aanbevolen periodiciteit voor het bijwerken van de indicator :

Als evaluatietool volstaat het deze indicator om de 4 jaar te evalueren. Voor het veldwerk is het belangrijk dat de alarmlijsten en het Early Warning Rapid Response-systeem (zie hieronder) permanent opgevolgd worden.

3. COMMENTAAR AANGAANDE DE METHODOLOGIE OF DE INTERPRETATIE VAN DE INDICATOR

Beperking van de indicator en gebruiksvoorzorgen:

Zonder een permanent meetnet of goed georganiseerde inventarisaties kan de echte omvang van de populatie van een invasieve soort moeilijk ingeschat worden. Vandaar de aanname dat bij één waarneming van een zwarte lijst- of bewakingslijstsoort, de soort gevestigd is in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Er kan beter een overschatting dan een onderschatting gemaakt worden.

Soorten die niet meer gemeld worden, zijn daarom niet verdwenen. Sommige soorten kunnen een eerder verborgen bestaan leiden, of zijn moeilijk te herkennen. Bij twijfel of een soort nog aanwezig is, kan het Instituut best zelf controleren of de soort nog aanwezig is door gekende locaties te controleren.

Het bestrijden van gevestigde invasieve soorten zal waarschijnlijk op (inter)nationale schaal moeten gebeuren. Een daling of status quo van het aantal soorten betekent niet dat de overgebleven soorten erop achteruitgaan.

Belangrijk is dat het hier gaat over waargenomen soorten. Er wordt dus geen rekening gehouden met de levensvatbaarheid en grootte van de populatie.

Moeilijkheden eigen aan de methodologie:

Er wordt geen permanente meting gedaan. De controle van de lijst na 2 jaar mag niet vergeten worden.

Aanvullende of alternatieve indicatoren bij gebrek aan de « ideale » indicator:

-

Gegevens ter aanvulling (voor de interpretatie of verfijning van de analyse...):

- Gegevens uit de omringende streken van Vlaanderen en Wallonië moeten zeker gebruikt worden ter aanvulling van potentiële invasieve soorten (alarmlijst).
- Aan de hand van de tellingen door Aves-Natagora van de parkieten (en andere vogels) is het mogelijk voor deze taxonomische groep de evolutie van de populatiegrootte te volgen. Ook andere studies van wetenschappelijke instellingen en vrijwilligers over invasieve soorten moeten opgevolgd worden.
- Early Warning Rapid Response-systeem : Om sneller nieuwe exoten te detecteren maakt Leefmilieu Brussel gebruik van het gratis Early Warning Rapid Response-systeem van waarnemingen.be. Via dit systeem worden alle waarnemingen van alle exoten (dus ook andere dan die op de lijst) gemeld bij de afdeling Groene Ruimten, departement Biodiversiteit. Bij nieuwe exotische soorten worden de beheerdiensten onmiddellijk gecontacteerd om actie te ondernemen. Het aantal meldingen in het Early Warning Rapid Response-systeem gedurende een referentie periode (bijvoorbeeld 2011-2014) is op zich ook een interessant gegeven.

4. VERBANDEN MET ANDERE INDICATOREN OF GEGEVENS (UIT HET RAPPORT OVER DE STAAT VAN HET LEEFMILIEU)

Geen

5. VOORNAAMSTE INSTELLINGEN BETROKKEN BIJ HET ONTWIKKELEN VAN GELIJKAARDIGE INDICATOREN (EUROPESE UNIE, BELGIE, ANDERE INDIEN PERTINENT)

- European Environment Agency: Invasive alien species in Europe (Streamlining European Biodiversity Indicators 2010).
- Vlaams Gewest (INBO):
 - Aantal uitheemse en invasieve uitheemse soorten op een Europese signaallijst
 - Bedreiging door nieuwe uitheemse diersoorten
- Wallonië : Espèces exotiques envahissantes (deze indicator vermeldt zowel de invasieve soorten als alle exoten).

6. BIBLIOGRAFISCHE REFERENTIES (METHODOLOGIE, INTERPRETATIE)

- BRANQUART E. (ed.) 2015. "Alert, black and watch lists of invasive species in Belgium. Harmonia version 1.2", Belgian forum on invasive species, accessed on 20th of February 2015 from: <http://ias.biodiversity.be>
- BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST 2012. "Ordonnantie betreffende het natuurbehoud – 1 maart 2012", Belgische staatsblad van 16/03/2012, http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=2012030115
- BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST 2012. "Bijlage van de Ordonnantie betreffende het natuurbehoud – 1 maart 2012"(erratum), [Http://emis.vito.be/sites/emis.vito.be/files/legislation/migrated/sb170412-1.pdf](http://emis.vito.be/sites/emis.vito.be/files/legislation/migrated/sb170412-1.pdf)
- EUROPEAN ENVIRONMENTAL AGENCY, website over milieu indicatoren, http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/invasive-alien-species-in-europe/#data_specifications
- FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, website over de Belgische nationale biodiversiteitsstrategie. http://www.health.belgium.be/eportal/Environment/Biodiversity/Biodiversity/Strategie_biodiversite20062016/index.htm?fodnlang=nl#.VPInT6MVG9I
- INBO, website over natuurindicatoren. <https://www.inbo.be/nl/natuurindicator/aantal-uitheemse-en-invasieve-uitheemse-soorten-op-een-signaallijst>,

<https://www.inbo.be/nl/natuurindicator/bedreiging-door-nieuwe-uitheemse-diersoorten>

- VAN DAELE P., ADRIAENS T., DEVISSCHER S., HUYSENTRUYT F., VOSLAMBER B., DE BOER V., DEVOS K. & CASAER J. 2012. "Beheer van Zomerganzen in Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2012 (INBO.R.2012.58). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, <http://www.invexo.eu/~media/Files/Invexo/Eindrapport%20werkgroep%20Zomerganzen%20Invexo%202013%20Van%20Daele%20et%20al%20INBOR201258.pdf>
- VLAAMSE OVERHEID, DEPARTEMENT LEEFMILIEU, NATUUR EN ENERGIE 2012. "Minder invasieve planten en dieren, meer biodiversiteit", projectbrochure 2009-2012, Invexo, Europees Interreg IV A – project "Invasieve exoten" http://www.invexo.be/nl-BE/homehttp://www.natuurenbos.be/nl-BE/natuurbeleid/soortenbeleid/door_uith_soorten/invex_aanpak
- WAALSE OVERHEID, SPW-DGARNE, website over de staat van het leefmilieu, Http://etat.environnement.wallonie.be/index.php?mact=tbe,mdb1bf,default,1&mdb1bfalias=especies-exotiques-envahissantes_2&mdb1bfreturnid=43&page=43
- Waarschuwingssysteem Invasieve Exoten : http://waarnemingen.be/invasive_alert_view.php

7. VOLLEDIGHEID (DEKKING IN TIJD EN RUIMTE)

Beschikbaarheid in de tijd :

4-jaarlijkse evaluatie (de eerste evaluatie betreft de periode 2011-2014)

Ruimtelijke dekking van de gegevens:

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Meest recente bijwerking van de indicator :

Maart 2015

Meest recente bijwerking van de methodologische fiche :

Maart 2015

